

KADINLARIN ÖZYAŞAM ÖYKÜLERİNDE KADINLIK VE ÖĞRETMENLİK KİMLİKLERİNİN KURULUŞU: EMEKLİ KADIN ÖĞRETMENLERLE MİKRO DÜZLEMDE BİR SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI

Gülçin DİLEK

Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sinop

Hülya IŞIK

50. Yıl Cumhuriyet Feridun Tümer Ortaokulu, İstanbul

İlk Kayıt Tarihi: 06.12.2013

Yayına Kabul Tarihi: 17.02.2014

Özet

Bu çalışma, 1920 ve 1954 doğumlu ve sırayla biri kentsel, diğeri kırsal bölgede yetişmiş iki emekli kadın öğretmeninin anlatıları doğrultusunda, öğretmen kadınların deneyimlerini, ilgili tarihsel bağlamların ekseninde karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma deseni ve yapılandırılmamış görüşme yönteminin kullanıldığı çalışmada veriler ses kayıt cihazı yoluyla kayıt altına alınmış; betimsel analiz tekniğine uygun şekilde görüşmelerden doğrudan alıntılar yapılarak çözümlenmiş; son olarak bu iki anlatı ilgili literatür ile desteklenerek ve karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır. Çalışma, baba otoritesinin/figürünün, her iki kadının yaşamını şekillendirmede önemli bir rol oynadığını; 1920 doğumlu Nalân Hanım'ın, kimliğini, cinsiyetçi işbölümünün içselleştirildiği geleneksel toplumsal cinsiyet perspektifinden "ideal kadın/ideal evlat" ve "ideal öğretmen" olarak kurgularken; 1954 doğumlu Sevim Hanım'ın "idealist öğretmen" "eğitilmiş/çalışan kadın", ve "adil öğretmen anne" olarak kurguladığını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: *Kadın Öğretmenler, Sözlü Tarih, Toplumsal Cinsiyet, Kimlik Kurgusu*

CONSTRUCTING FEMININITY AND TEACHING IDENTITY IN WOMEN'S NARRATIVES: AN ORAL HISTORY STUDIED AT MICRO SCALE WITH THE RETIRED FEMALE TEACHERS

Abstract

This study aims to examine the experiences of female teachers comparatively on the axis of historical contexts in line with the narrations by two retired female teachers, who was born in 1920 and grown in urban area, and was born in 1954 and grown in the countryside, respectively. In this study, qualitative research approach and unstructured interview method are used. In addition, the data was recorded through a voice recorder, analyzed by quoting directly

from the interviews in accordance with the descriptive analysis technique, and finally, these two narrations were discussed comparatively by being supported with the related literature. The study suggested that the father's authority and/or figure played an important role in shaping the lives of both women. Whereas Ms. Nalan, who was born in 1920, construct her identity as the "ideal woman/ideal daughter" and "ideal teacher" from the perspective of traditional gender internalized by the sexual division of labour; Ms. Sevim, who was born in 1954, construct her identity as "idealist teacher", "educated/working woman", and "fair teacher/mother".

Key Words: *Female Teachers, Oral History, Gender, Construction of Identity*

1. GİRİŞ

Son yıllarda kadın çalışmaları alanında yapılan araştırmalar dünyadaki örneklerine koşut olarak nitelik ve nicelik bakımından dikkate değer bir artış göstermektedir. Bugün kadın çalışmaları toplumsal cinsiyet perspektifinin getirdiği zenginliği de bünyesine katarak geçmişten günümüze uzanan kadın deneyimlerini kadın bakış açısından yeniden üretmektedir. Kadının geçmişinin bu yeniden üretiminde başvurulan değerli bir kaynak kadınların kendi yaşam öyküleri iken; bu bağlamda kadın geçmişine doğrudan ulaşmada bir yöntem olarak sözlü tarih çalışmaları öne çıkar.

Sözlü tarih yöntemini "geçmişî kişilerin belleklerinden sözlü ifadeleri ile toplamak" şeklinde tanımlayan İlyasoğlu (2006, s. 97), kadın çalışmaları söz konusunda olduğunda da sözlü tarihin "kadınların kendi tarihlerini belleklerinden toplama" (2006, s. 98) amacına yöneldiğini belirtir. İlyasoğlu (2006, s. 101) kadın tarihi çalışmalarında sözlü tarihi "sessiz bir dünyanın dile gelmesi" olarak yorumlar. Çakır (2011, s.521-2) ise kadınların tarih yazımında görünür olmalarının yönetsel bir aracı olarak sözlü tarih hakkında "[k]işinin kendi benliği ile toplumda üretilen semboller, anlamlar, alanlar arasında nasıl bir köprü kurulduğu bu yaşam anlatılarında izlenebilir" görüşlerini ileri sürer. Çakır'a göre (2011, s. 522) sözlü tarih çalışmaları, "Türkiye'deki kadınların kadın kimliğini nasıl kurguladığı, yaşadıkları çelişkileri, tepkilerini, güçlenme mekanizmalarını, var olma sürecinde yaşadıkları hayal kırıklıklarını, anlamlandırma ve sembolleştirme tarzlarını görebil[me]" fırsatı sunmaktadır. Eğitim alanına transfer edildiğinde ise sözlü tarih çalışmaları, kadın öğretmenlerin kadınlık ve öğretmenlik kimliklerini içinde buldukları tarihsel-toplumsal bağlamda nasıl kurguladıklarını, hâkim toplumsal cinsiyet anlayışının bu kurguyu şekillendirmedeki rolünü, kadın öğretmen olarak yaşanan güçlükler ve bunlarla mücadele yolları ile kadınlar arası dayanışma ve/veya mücadele alanlarının niteliğini anlamada işlevsel bir yöntem olarak işe koşulabilir.

Geç Osmanlı döneminden itibaren öğretmenlik, kadınların doğal kabul edilen besleme ve bakım rollerine koşut giden ebelik, hastabakıcılık, hemşirelik gibi onların kamusal alanda çalışmalarına olanak sağlayan ilk mesleklerden biridir (Oktar, 1998; Üstel, 2005; Sancar, 2012). Geleneksel olarak "kadın mesleği" olarak algılanma eğiliminin ötesinde, kadın öğretmenlerin meslekleri ve özel yaşamları ile cinsiyet kimlikleri arasındaki ilişkileri tarihsel bağlamda çözümleyen çalışmaların alanda önemli bir

boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Kadınlık ve öğretmenlik kimliklerinin iki farklı kuşak ve sosyal tabakadan gelen kadınlar tarafından nasıl kurgulandığı ve deneyimlendiğini keşfetme amacını taşıyan bu çalışma, öte yandan, farklılaşan tarihsel-toplumsal bağlamlarda bir kadın olarak eğitime ulaşma olanaklarının neliğine yönelik anlamlı veriler içermesi bakımından da değer taşımaktadır. Daha geniş bir çerçevede ise bu çalışmanın, tarihsel anlatıların derlenmesi ve çözümlenmesi yoluyla kadınların kolektif belleğinin ve kimliğinin oluşturulmasına katkıda bulunması umut edilmektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışma nitel araştırma deseni kapsamında, yapılandırılmamış görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Buna göre “önceden belirlenmiş herhangi bir soru ve doğal olarak yanıtlara ilişkin bir beklenti de yoktur. Bu durumda araştırmacı, görüşülen kişilerle belirli konuları keşfetmeye çalışır” (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 120). Yapılandırılmamış görüşmeye yönelik “görüşme yapılan kişileri sabırlı bir şekilde dinleme, onlara değer verme, sempati ve anlayış gösterme, patronluk eğiliminde olmama, onların konuşmak istediklerini dikkate alma gibi olanaklar sağladığından araştırılan kişileri memnun edeceği” (Ekiz, 2003, s. 62) önermesi bu araştırmanın amaçlarıyla uyum içindedir. Öte yandan bu araştırma kapsamında benimsenen kadın araştırmaları metodolojisi/feminist yaklaşım da, geleneksel -pozitivist- metodolojinin araştırmacı ve katılımcı arasında hiyerarşik/dikey bir ilişki kurulmasını öngören yaklaşımının aksine bu iki özne arasında yatay/“aşağıdan bakışa” dayanan bir ilişkiyi destekler (Mies, t.y., s. 52). Bu yaklaşım doğrultusunda, yapılan görüşmelerde, feminist görüşmenin özelliklerine uygun olarak, katılımcıların yaşam öykülerini diledikleri gibi anlatabilecekleri özgür bir ortam sağlanmış; öte yandan konuşmanın akışı içerisinde gerek duyulduğunda bazı sorular yöneltilmiştir. Nitekim feminist yaklaşım doğrultusunda yapılan görüşmelere ilişkin “yapılandırılmamış ve açık uçlu bir biçimin tercih edilmesi” ve “yanıtlayıcıların kendilerini en rahat hissettikleri biçimlerde ifade etmelerini -örneğin hikâyeler anlatarak ya da konu dışına çıkarak- teşvik etme” (Neuman, 2007, s. 452) ilkeleri bu çalışma kapsamında da işe koşulmuştur.

Çalışma Gurubu

Çalışmanın katılımcıları farklı kuşaklardan ve farklı sosyo-ekonomik tabakalardan gelen iki emekli sınıf öğretmendir. Buna göre 1920 doğumlu Nalân Hanım kentsoylu bir aileden gelirken; 1954 doğumlu Sevim Hanım kırsal kökenden gelen bir ailenin üyesidir. Çalışma gurubunun mikro düzeyde tutulmasının nedeni, sözlü tarih çalışmasının uzun anlatılara dayanan yapısı dikkate alındığında, derinlemesine çözümlenmeler yapılmasına olanak tanınması bakımından daha anlamlı bulunmasıdır. Nitekim bu küçük ölçekli (mikro düzlemdeki), ancak verilerinin derinlemesine analiz edildiği sözlü tarih çalışmalarının birikiminin, zamanla kadın öğretmenlerin deneyimlerine yönelik büyük resmin görülebilmesine ve daha makro düzeyde yorumlamalar

yapılabilmesine öncülük edebileceği düşünülmektedir.

Verilerin Toplanması

Veriler katılımcılarla yapılan yüz yüze görüşmelerin ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmesi yoluyla toplanmıştır. Görüşmeler Nalân Hanımla 07.03.2010; Sevim Hanımla 10.03.2010 tarihlerinde yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Ses kayıt cihazlarına kaydedilen veriler bütünüyle kâğıda dökülmüştür. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak yorumsamacı yaklaşımla çözümlenmiştir. Betimsel analizde “amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.224). Betimsel analiz yaklaşımına uygun şekilde görüşme metinlerinden yapılan doğrudan alıntılar, kadın çalışmaları alan yazınına içkin argümanlar ve toplumsal cinsiyet perspektifi temelinde belirli başlıklar altında toplanarak yorumlanmıştır. Katılımcıların isimleri ve onların ilintili diğer isimler araştırma etiğine uygun olarak araştırmacılar tarafından değiştirilmiştir.

3. BULGULAR

Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler “Nalan Hanım ile Yapılan Görüşme: İdealize Edilmiş Bir Kadın Kimliği” ve “Sevim Hanım ile Yapılan Görüşme: İdealist Bir Kadın Kimliği” olmak üzere iki ana başlık altında sunularak tartışılmıştır. Sonuç bölümünde ise her iki başlık altında ulaşılan bulgular karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Nalân Hanım ile Yapılan Görüşme: İdealize Edilmiş Bir Kadın Kimliği

Kısa Yoldan Meslek Sahibi Olmaya Giden Yol: Öğretmenlik

1920 yılında Anadolu'nun bir kentinde doğan Nalân Hanım ailenin altı çocuğundan biridir. Babası müteahhittir. Erkek kardeşlerinden biri doktor, diğeri mühendis; kız kardeşlerinden biri avukat, diğeri kız teknik okulunda dikiş öğretmenidir. Doğduğu kentteki lisede fen bölümünde okurken, fen sınıfları öğretmenlerinin askere gitmesinden dolayı okuldaki fen bölümü kapatılır ve tüm fen bölümleri edebiyat bölümüne çevrilir. Kimya mühendisi olma hayalleri kuran Nalân Hanım buna üzülür. Bu gelişme, Nalân Hanım'ın öğretmenlik mesleğine girmesinin de yolunu açar. Nalân Hanım, olayı şöyle anlatır: “Babam okul müdürümüzü tanırdı. Arada ziyaretine giderdi. Okul müdürüyle görüştüğü bir gün okul müdürü babama, öğretmen okullarından söz etmiş. Kızım bir yılda meslek sahibi olacak demiş. Hatta bir avukat arkadaşının kızı da gidip bir yıl okuduktan sonra öğretmenliğe başladığını anlatıp babamı ikna etmiş. Mezun olduktan sonra kısmeti varsa zengin bir kocayla evlenir ya da bir öğretmenle evlenip iki maaşla geçinip gider demiş”. Nalân Hanım, kendi ifadesiyle, babasını hiç üzmeyen, “söz dinleyen bir çocuk” olduğu için babasına karşı gelmeyerek öğretmen olmayı kabul etmiştir. Nalân Hanım'ın babasının bu öneriyi pragmatik bazı nedenler-

le yaptığı işe şu cümlelerden anlaşılacaktır: “Kızım bir an önce koluna bileziğini takmış olursun. Benim de üzerimdeki yük hafiflemiş olur. Eğer kimya mühendisliğinde okursan seni okutmakta zorlanırım. Kimya mühendisliği eğitimi beş yıl sürüyor. Senden sonra peş peşe kardeşlerin geliyor. Hepinizi bir aynı anda okutamam. Üstelik senin peşinden erkek kardeşin geliyor’. Ben de razı oldum. ‘Peki’ dedim. Babama karşı gelmedim”. Bu ifadelerde dikkati çeken nokta, “üstelik senin peşinden erkek kardeşin geliyor” sözcüsünün taşıdığı anlamdır. Bu sözcü, babanın, kızının meslek sahibi olmasını desteklemekle birlikte, erkeklerin eğitim almada önem bakımından daha önde oldukları yönünde bir düşüncenin varlığına işaret etmektedir. Nalân Hanım babasının çabalarıyla, yaşını büyütür ve İstanbul’da bir yıl öğretmen okulunda öğrenim gördükten sonra mezun olur. Bu okulda eşiyile de tanışır, ancak kızının bir öğretmenle evlenmesini istemeyen babası bu evliliğe karşı çıkar. Nalân Hanım bu olayı şöyle anlatır: “Babam evlenmemize razı olmadı. Çok karşı çıktı. Öğretmen olduğu için. Hem de okumaya gittin ama neler yaptın diye bana kızdı. Küstü. Nikâhımıza bile gelmedi. Sonradan barışıldı tabii...”¹ Nalân Hanım’ın, babası karşı çıkmasına rağmen kendi seçtiği erkekle evlendiğini ortaya koyan ifadeleri, daha önce babasını hiç üzmeyen, “söz dinleyen bir çocuk” olduğu ve babasına karşı gelmediği yönündeki söylemleriyle çelişmektedir. Bu noktada Nalân Hanım’ın, evlilik konusunda meslek seçiminin aksine daha kararlı, babasını memnun etmenin ötesinde kendi duygu ve düşüncelerini önceleyen bir duruş sergilediği ileri sürülebilir.

Travmatik Bir Deneyim: Kadınlar Müfettiş Olamaz!

Nalân Hanım, meslek yaşamında ikinci hayal kırıklığını, bu defa yasal bir engel yüzünden yaşar. O yıllarda kadınlara pedagoji eğitimi verilmediği için eşi müfettiş olduğu halde Nalân Hanım olamaz.² Bu durumu şöyle dile getirmiştir: “Ben de pe-

1. Durakbaşa (1998, s.47) erken Cumhuriyet yıllarında Kemalist kadın kimliğinin kuruluşunu ele aldığı çalışmasında, “[g]enç kadınlar eğitim, meslek ve çalışma hayatına katılma haklarını genellikle babalarının desteğiyle elde etmektedirler; ancak özellikle erkeklerle ilişkilerinde son derece dikkatli davranmak ve kendilerine uygun eşler bulup evlenene kadar cinselliklerini basturmak zorundadırlar” görüşünü ileri sürer. Bu görüş pek çok açıdan Nalân Hanım’ın babasının beklentilerini açıklamaktadır.

2. Kadınların Cumhuriyet yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı müfettişi olarak atanabildikleri bilinmektedir. Nitekim 1943 ve 1946 yılları Milli Eğitim Şuralarında kadın müfettişlerin de adı geçmektedir (bk. Dinç, t.y.a.; t.y.b.). Öte yandan, Türkmen (1990) ilköğretim müfettişi istihdamında kadınların konumu ve onlara yönelik tutumları incelediği tez çalışmasında Milli Eğitim Bakanlığı müfettişliği ile ilköğretim müfettişliğinin “ayrı ayrı varlık ve işleyişleri” olduğunu belirterek “bakanlık müfettişlerinin istihdamında, kadınlara müfettişlik görevi verilmesini önleyici herhangi bir yasa, yönetmelik veya karar bulunmadığına] [a]ncak ilköğretim müfettişliği istihdamında zaman zaman cinsel ayırım gözetilmesine dayanak olarak gösterilen bir Müdürler Komisyonu Kararı” (Türkmen, 1990, s.15-16) olduğuna işaret eder. 25 Ekim 1962’de onaylanan 13 Ekim 1962 tarihli karar; “Anayasa’nın 58 ve 222 sayılı Kanununun 23. maddeleri muvacehesinde vazifenin icabetirdiği niteliği haiz bulunmayan Eğitim Enstitüsü Pedagoji veya Müfettişlik Kursu mezunu kadın ilköğretim müfettişlerinin -şimdilik- ilköğretim müfettişliğine ve müfettişlik kursuna alınmaması hususunda dairesine yetki verilmesi uygun olacağına, işbu kararımız kopyalarının İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne tevdiğine karar verildi” (Türkmen, 1990, s. 16) şeklindedir. 1961 Anayasası’nın adı geçen 58 maddesi ile 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 23. maddesinin böyle cinsiyetçi bir karar alınmasını gerektirecek herhangi bir içerik barındırmadığı görüşünde olan Türkmen (1990, s. 17), kararın tezin yazım tarihi olan 1990 yılına kadar 28 yıldır yürürlükte kalmaya devam ettiğine dikkat çekerek karar metninde yer alan “şimdilik” ifadesinin muğlaklığını ortaya koyar: “Bu kararın sonucunun bir bakıma ka-

дагоji okumak istedim ama o yıllarda pedagoji okumak kızlara yasaktı. Bu yüzden ben olamadım”. Bu yöndeki ifadeleri, yaşadığı hayal kırıklığını eşine verdiği emek üzerinden onarmaya ve duyumsadığı eksikliği de bu yolla tamamlamaya çalıştığı izlenimi uyandırmaktadır: “Ben onu okuttum. Eşime her zaman destek oldum. Kendi annesinin yapmadığı fedakârlıkları yaptım. Ben de pedagoji okumak istedim ama o yıllarda pedagoji okumak kızlara yasaktı. Bu yüzden ben olamadım.” Yine bu söylemde yaptığı fedakârlıkların derecesini eşinin annesiyle kıyaslayarak belirlemeye çalışması da dikkat çekicidir. Nalân Hanım yalnız kocasını değil, onun kardeşini de bir yıl tıp fakültesinde “okut”muştur : “İlk yıl burs alana kadar ben her ay maaşımı kayınbiraderime gönderdim. Eşim bile nasıl geçiniriz diye endişelendi ama ben bir yıl yeni elbise giymesem ne olur sanki dedim. Memlekete hizmet edecek iki kişi yetiştirdim fena mı yaptım?” Nalân Hanımın, eşi ve onun kardeşine verdiği desteği ya da “yaptığı fedakârlıkları”, oldukça iddialı cümlelerle ifade etmesi dikkat çekicidir. Sözgelimi, kayınbiraderine bir yıl maddi destek vermiş olmakla birlikte onu okuttuğunu ve memlekete faydalı bir insan olarak yetiştirdiğini ileri sürmektedir. Böyle bir söylemin kısmen Nalân Hanım’ın ideallerine ulaşmada engellenmiş olmasının yarattığı travmadan kaynaklanmış olma ihtimali üzerinde durulabilir ve bu ikinci engellenmenin (müfettiş olamamasının) yalnızca, onun “kadın” kimliğiyle bağlantılı oluşu da gözden kaçırılmamalıdır. Nitekim Nalân Hanım’ın öğretmenliğin ötesinde çabaları ve idealleri olduğunu ve daha önemli işler başarmak istediğini şu gelişmelerden anlarız: “Bu arada Ankara’da fakülteye gittim. Kütüphanecilik bölümünde okudum. Daha sonra İzmir’de çalışırken İzmir’e çok güzel bir kütüphane kurdum. Hala duruyor ve herkes yararlanıyor bu kütüphanemden.”

Baba Otoritesinin Şekillendirdiği Yaşamlar

Suat beyle evliliğinden iki kızı olur. Küçük kızı da -tıpkı kendisi gibi- babasının istediği doğrultuda öğrenim görmüştür ancak mesleğinden mutlu değildir: “Küçük kızım babasının isteğiyle iktisat fakültesini bitirdi. Ama aslında resme çok kabiliyeti vardı. Hayali ressam olmalı. Babası, ‘Bernard Shaw, zenginler ressam olur der’ dedi. Kızım da ressam olmaktan vazgeçip iktisat fakültesine gitti. Babası iktisat fakültesinin çok önemli bir bölüm olduğunu söyledi. Kızımın ressam olmasına engel oldu. Ben tabi kızımın istediği bölümü bildiğim için ona destek olmak istiyordum. Fakülteyi bitirdiğinde kızım, ‘babam istedi diye iktisat okudum, bu diplomayı istemiyorum’ dedi”.

Bu noktada Nalân Hanım’ın kızına istediği bölümü okuması için destek olamadığı, ya da eşine karşı çıkmadığı anlaşılmaktadır. Böylece meslek seçimi konusunda Nalân Hanımın denetim süreci dışında tutulmasından başka bir anlamı olmadığı”nu ileri süren Türkmen’e (1990, s. 17) göre kararın demokratik, açık, çoğulcu bir toplumsal yapıyı öngören 1961 Anayasasına dayandırılmış olması da “ilginç ve anlamlı”dır.

Nalan Hanım’ın anlatısından edinilen ilgili bilgiler ve Türkmen’in (1990) çalışmasında ortaya koyduğu bu veriler ışığında kadınların müfettiş olarak görev yapmaları konusunda toplumsal cinsiyet perspektifinden daha detaylı bir araştırma yapılması, eğitim tarihi ve kadın tarihi açısından aydınlatıcı olacaktır. Nitekim böylesi bir araştırma bu çalışmanın sınırlarını ve amacını aşmaktadır.

Hanım evlilik öncesinde baba, sonrasında koca otoritesini kabullenmiş görünmektedir. Bir anlamda her iki kadın da eğitim yaşantılarını ve sonrasında meslek seçimlerini kendi özgür iradeleri ile yönlendirememiş; babalarının isteklerine boyun eğmiş; ancak bu tercihlerden tatmin olamamışlardır. Nalân Hanım'ın bu noktada bulunduğu çözüm, kendi yaşamında uyguladığı “telafi etme” yaklaşımının bir benzerini çağrıştırmaktadır. Zira kızının resim eğitimi alması konusunda edilgen bir tutum sergilemiş; öte yandan kızı öğrenim gördüğü alanda çalışmak istemeyince, ona sanata olan eğilimiyle örtüşecek bir iş (modelistlik) bulmuştur.

Kadın Meslektaşlar Arasında İktidar İlişkileri ve ‘Fedakâr Eş’ Kimliği

Eşi Suat Bey, sonraki yıllarda müfettişlik ile de yetinmeyerek Milli Eğitimin üst düzey kademelerinden birinde yönetici olmuştur. Nalân Hanım'ın “eşini okutmak” için gösterdiği özverili çabanın yerini, bu yıllarda, ona “laf getirtmeme” çabası almış görünmektedir: “Kocam Suat Bey, bir zamanlar [...] [üst düzey yöneticilik] yaptı. Görevi sırasında karısına kayırmacılık yaptı denmesinden çok çekinirdik biz. O yüzden bana iltimas yapmamaya özen gösterirdi. Ben de buna dikkat ederdim. Kocamın zor durumda kalmasını istemezdim. Hiçbir zaman kocama laf getirtmemişimdir.” Nalân Hanım'ın bu konudaki titizliği, iş arkadaşı olan bir kadın öğretmenle, kadınlıkları ve eşlerinin statüsü üzerinden bir çatışmaya dönüşmüştür. Kocasının müdür olması için Nalân Hanım'a başvuran meslektaşının ricasını geri çevirmesinin ardından yaşanan olayları şöyle anlatır: “Ben kendime İzmir’den bir ayakkabı almıştım. Çok güzeldi. Ayakkabılarıma bakıp demesin mi: “Ben de bu ayakkabılardan alacaktım, istiyordum ama kocam bu ayakkabıları öyle! kadınlar giyer dedi.” Ben cevabını verdim tabi. Ama çok üzülüm. Benden öç almak istiyor. Ben sanki anlamıyor muyum? Zaten beni çok kıskanırdı. Ailecek de görüşürdük.” Nalan Hanım, eşlerin de dahil olduğu bu aile görüşmelerinde meslektaşının giyim tarzını da uygunsuz bulduğunu (kasıtlı olarak böyle giyindiği düşüncesindedir) dile getirerek sözlerine şöyle devam etmiştir: “Üstelik aynı okulda çalıştığımız için bu bana ertesini günü sınıfının kapısını suratıma çarpmasın mı! Arkadaşlar da gördüler. Herkes şaşırды tabi. Tuhaf bir kadındı. Biraz basit bir kadındı. Terbiyesi eksikti. Benimle yarışırdı. Kıskanıyordu beni. Ben fark ediyordum ama hiç ses etmezdim. Onun eşi benim eşimden aşağıda olduğu için dayanamazdı.” Bu noktada olay Nalân Hanım'ın perspektifinden anlatıldığı için, iki kadın arasında yaşanan çatışmanın gerçek nedenlerini tam olarak kestirebilmek güçtür. Her ne kadar eşinin statüsünün kendisine taşınması ağır bir sorumluluk getirdiğini öne sürse de, “onun eşi benim eşimden aşağıda olduğu için dayanamazdı” ifadesi, eşinin statüsü ile kendi statüsünü özdeşleştirmiş olabileceğini akla getirmektedir. Bu özdeşimin kazandırdığı ivmeyle kadın meslektaşıyla arasına örtük ve soyut bir hiyerarşik mesafe koymuş olması ve hükmedici tavırlar sergileyerek çatışmaya zemin hazırlamış olması da muhtemeldir. Ancak burada dikkate değer olan, sebep her ne ise iki kadının birbirlerini, bedenleri üzerinden ve eril bir perspektiften aşağılamaya çalışmış olmalarıdır.

Nalân Hanım eşine karşı son derece fedakâr ve itaatkâr davrandığı halde neden ihanete uğradığı konusunda son derece şaşkındır. Öte yandan, ikinci evliliğinden “iyi

bakılmadığı” gerekçesiyle memnun olmayan 81 yaşındaki Suat Bey’in kadınlardan beklentisi ya da onlara verdiği değerın kriterinin yetişkin bakımı olduğu ileri sürülebilir. Zira Nalân Hanım, “ben ona çok iyi bakardım, öteki kadın bakmamış” demiştir. Nalân Hanım’ın şu ifadeleri ve Suat Bey’in edimleri birlikte değerlendirildiğinde, bu yaşam öyküsünde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin benimsendiği sonucu çıkarılabilir: “Ben, böyle bir şeyin benim başıma geleceğine asla inanmazdım. Hem kocam beni çok severdi hem de biz hiç münakaşa bile etmezdik. Ben hep susardım. Kocamla hiç didişmezdim. [...] Ben hep eşime saygılı davrandım. Onun mesleğinde başarılı olması için her şeyi yaptım. [...] Ben eşimin her şeyiyle kendim ilgilenirdim. Hatta o benden önce emekli oldu. Bana, ‘sen yokken evde canım sıkılıyor; sen de emekli ol’ dedi diye ben de emekli oldum. Aslında daha çalışabiliydim. Mesleğimi çok seviyordum. On kere dünyaya gelsem yine öğretmen olurum”. “Bir anımı anlatayım: Bir gün sınıfa herkesin korkulu rüyası bir kadın müfettiş geldi. Kadın üç ders saati boyunca hiç konuşmadan dersi dinledi. Üç dersin sonunda bana, ‘Ben şimdi sınıfı hesaplıyorum. Çok kalabalık ama şuraya da bir sıra daha konulabilir. Müdür beye söyleyeyim; benim ikizlerim de buraya gelsin. Bu sınıfı çok beğendim.’ dedi. Ben de aman efendim, siz öyle dedikten sonra ben seve seve kabul ederim dedim.”

Bu ifadelerden yola çıkarak, Nalân Hanım’ın, kimliğini, cinsiyetçi işbölümünün içselleştirildiği geleneksel toplumsal cinsiyet perspektifinden “ideal kadın” ve “ideal öğretmen” olarak kurguladığı öne sürülebilir. Ayrıca onca anısının içerisinde “herkesin korkulu rüyası bir kadın müfettiş” tarafından nasıl takdir edildiğini anlatmaya değer bulması da onun bir kadın olarak müfettiş olamaması gerçekliğinin iç dünyasında yarattığı derin travmanın bir kez daha dışavurumu olarak yorumlanabilir. Büyük olasılıkla otorite ve iktidar kavramlarıyla özdeşleştirdiği müfettişlik pozisyonuna ulaşamamış olmasının, Nalân Hanım’ın deneyimlediği bazı yaşantılarını (eşinin kardeşini okuttuğunu ileri sürmesi, “kadın müfettişten” övgü almaktan onur duyması) bu pozisyona eşdeğer kılma ve böylece özgüvenini yükseltme amacına hizmet edecek şekilde yorumladığı ileri sürülebilir.

Sevim Hanım ile Yapılan Görüşme: İdealist Bir Kadın Kimliği

Baba Otoritesine Direniş ve Kadın Dayanışması ile Ulaşılan Meslek: Öğretmenlik

1954 doğumlu olan Sevim Hanım, Kastamonu Küre ilçesinin bir köyünde dünyaya gelmiştir. Hepsı kız olmak üzere altı kardeşirler. Anne babası ile iki kız kardeşi hiç eğitim almamıştır. Diğer kardeşleri okula gönderilmiş; içlerinden yalnız Sevim Hanım tahsil yaparak öğretmen olmuştur. İki kardeş köydeki işlerin aksamaması için okula gönderilmemişlerdir. Altı kardeş olmalarını, ebeveynlerinin erkek çocuk sahibi olmak istemeleri ile açıklar: “Şimdi köylerde hani erkekler daha üstün tutulduğu için annem sürekli oğlum olsun oğlum olsun. Altı tane yapmış bir de yedinci ama yedinci vefat etmiş. Babam da işte hep oğlan istemiş. [...] Yedi tane doğum yapmış kadın. Napsın, oğlan olacak diye. Artık oğlan olmayınca en sonunda ben oldum ya, beni çok sevmiş. Benden bir önceki ablam doğduğunda, babama demişler ki ‘hanımın doğum

yaptı' 'Ne oldu?' 'Kız' 'Yine mi kız?' demiş. O kız sekiz gün yaşamış. Sekiz gün yaşayınca babam, 'ben Allaha hata ettim, olsun kızlar da evlattır' demiş. Ondan sonra ben olunca bir daha hiç şey yapmamış ya, 'niye kız?' dememiş. Sonra sorardım ben, baba beni çok seviyorsun, falan derdim. 'Tabi kızım' derdi, 'hepsi evlat' derdi. Yani o bir ders olmuş babama". Babanın bu sözleri, çoğu zaman kültürel yaşantı ile de eklenmiş dini inanışların insanların, bu bağlamda kadınların, yaşamlarında oynadığı hayati rolü göstermesi bakımından anlamlıdır. Bu noktada, babanın kız evlatlara bakış açısının değişmesi ve kızının meslek sahibi olması bakımından olumlu bir rol oynadığı öne sürülebilir. Sevim Hanım'ın -ve öğretmenin- eğitim hakkı için direniş göstermek zorunda kalması ise, söz konusu inanç- kültür entegrasyonunun bu defa, kadınların yaşamlarında oynayabileceği olumsuz role işaret eder: "Dedem köy imamı. Ben ilkokul beşinci sınıftayken öğretmenim bayandı. Hani bayan öğretmene ben böyle özenle bakıyordum. A ne kadar güzel. İşte okumuş bak ne güzel bizi eğitiyor. Hani böyle düşüncelerim vardı. [...] O da beni çok başarılı görmüş. İlla bu kızı okutalım. Ama tabi dedemin imam olması büyük engel. Olmaz öyle bir şey, olmaz çünkü başını açar. Bu nedenle de okuyamaz. Şimdi ilkokul beşe giderken, yok, başım açıktı ama hani büyüdüğüde [...] açar düşüncesiyle onun için kız okumaz. Bayağı bir direndiler. Öğretmenim de bayağı bir direndi. Tabi ki bu kız okuyacak. Benim müracaatımı yapmış". Sevim Hanım öğretmen okuluna ilk giriş sınavını kazanır; ikinciye babası götürmek istemez. Süreci şöyle anlatır: "Ben de ağlıyorum gideceğim diye. Sonra kıyamadı götürdü beni. Ama orda diyor ki bana ikinci sınava gittiğimizde, 'inşallah kazanamaz'. Neticede kazandım ve öğretmen olduk. Oradan bitirdik". Babasının Sevim Hanım'ın direnişleri karşısında kayıtsız kalamaması ve kızına "kıyamaması"nın, ondan önceki kız kardeşinin ölmüş olması ve bu durumdan babanın kendini sorumlu tutmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Nitekim Sevim Hanım'ın anlatısında yer verdiği, beş abladan birinin çok zeki olduğu, öğretmenin onun okutulmasını tavsiye ettiği halde okutulmadığı verileri düşünüldüğünde, Sevim Hanım'ın son evlat olması ve bir evladın kaybedilmesi, onu eğitim hakkından yararlanma konusunda daha şanslı bir noktaya taşımış olabilir. Sevim Hanım'ın öğretmen okuluna başlamak için çaba gösterdiği dönemde, baba, vicdanı ile inanç ve değerleri arasında sıkışmış gibi görünmektedir. Babanın, ilerleyen yıllarda, zeki diğer kızını okutmadığı için duyduğu pişmanlığı sıklıkla dile getirmesi, kızlarını okutma konusunda kendisini sorguladığını ve kendinden hoşnutsuzluğunu ortaya koymaktadır. Sevim Hanım, annesi ile ilgili "dirayetli" bir kadın olduğu, köyünde ebelik yaptığı ve çocuklarına karşı çok katı davrandığı bilgisini vermiştir. Bunun nedenini ise şöyle açıklar: "Şimdi bizim oralarda bir kız evlenirken işine bakarlardı. [...] Çünkü iş yaptırmaya alıyorlar gelini o zamanlar. [...] Annem çok acımasız davranırdı bize, her işi öğrensinler; hani evlenince gittikleri yerden ses gelmesin bana. Laf söz olmasın diye hepimize ama... ben okuduğum halde bana bile acımasız davranırdı". Sevim Hanım'ın "okuduğu halde" annesinin iş yapma konusunda ona tolerans göstermediği yönündeki ifadesi, annenin bu konudaki hassasiyetini ve çocuklarını yetiştirmedeki önceliğini ortaya koymaktadır. Kızlar, gittikleri hanenin işlerini en iyi şekilde yapmak ve gelin gittikleri ailenin üyelerini memnun

etmek üzere yetiştirilmektedirler. Ancak burada yalnız ev işleri değil; köyde hayvan bakımı ve tarla işleri de onlardan beklenmektedir. Kayıt dışı yapılan konuşmalar sırasında, Sevim Hanım'ın kızı, bütün teyzelerinin sırtlarında yokuş yukarı elli kiloluk çuvallar taşıdıkları için bel fıtığı olduklarını, yalnız annesinin böyle bir rahatsızlığı bulunmadığını söylemiştir. Bu durum Sevim Hanım'ın, ailenin “okuyan kızı” olarak yine de daha avantajlı bir konumda olduğunu göstermektedir.

Zorlu Doğa Koşulları, Kadınlık Endişeleri ve Kadın Dayanışması: Kırsalda Bekâr Kadın Öğretmen Olmak

Sevim Hanım'ın ilk görev yeri, üç yıl çalıştığı Kastamonu ili Küre ilçesi Sarpun Köyü'dür. Burada, coğrafi şartları dolayısıyla Sevim Hanım güç bir yaşam sürmüştür. Anlatısında bu köy önemli bir yer tutmuştur. Bu güçlükleri şöyle anlatır: “Orda en büyük sorunum ulaşım sorunu oldu. Araba yok, neyle gideceksiniz? Köylüler atla iniyorlar ilçeye. İlçeye yazın iki saat, kışın karda üç, üç buçuk saat yürüyorsunuz. Ve tekim, yetkili öğretmenim hani e şimdi stajyerim her şeyi de biliyor değilim o zaman. İlçeye inmem gerekiyor yürüyerek zor oluyor, herkes atla gidiyor. Ata binmeyi öğrendim”. Bu orman köyünde Sevim Hanım'ın korkularına, vahşi hayvanların saldırısına uğramanın yanı sıra kadınlık kaygıları ve dedikodu endişesinin de eklendiği anlaşılmaktadır: “Artık okullar da eskiden köye çok uzaktı. 500 metre en yakın ev. Korkuyorsunuz yalnız kalamıyorsunuz. Bayan öğretmenlerin hep yanında genelde ya annesi ya babaannesi oluyor o zaman. Ben de babaannemi götürdüm tabi ama babaannem çok yaşlı, 90 yaşında. Benimle ilçeye inemiyor. İlçeye inceğim zaman yanıma köyden bir bayan buluyorum. Erkeklerle inemiyorsunuz. Erkekler zaten o öğretmen bayan diye onunla gitmek istemez yani. Laf olur söz olur. Böyle şeyler vardı yani. Artık o yanımda yani 500 metre [mesafede] evi olan bayan ‘hocanım sen ne zaman istersen benimle, benimle ilçeye giderim’ derdi. İşte toplantılara giderken onunla giderdim.” Köyün bu koşulları, hâkim toplumsal cinsiyet anlayışı ve cinsiyete dayalı mekânsal ayrımla da pekişen kadınlar arası dayanışma duygusunu güçlendirmiş olmalıdır. Nitekim kadınların dayanışmaya daha yatkın olmaları Sevim Hanım'ın yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılabilir. Cinsiyete dayalı mekânsal ayırım şu ifadelerde yer almıştır: “Ama bayan olarak, ancak tabi ki bayan toplantılarına katılabiliyordum. Erkek toplantılarına katılamıyorduk. Onlar akşamları bir araya gelirler mesela eğlenirler. Bayanlar bayan misafir geldiğinde eğlence yaparlardı. O eğlencelere hani öğretmen olarak benim de katılmamı isterlerdi. Ama ben tek gidemezdim. Gelir beni alırlardı, o eğlencelere katılırdım gelirdim. Erkekler de kendi arasında ayrı tabi, oraya katılamazdık”. Sevim Hanım görüşmenin sonunda unutamadığı bir anısı olarak bir gece, yamaçtan yuvarlanan karların okul duvarına düşerek gürültülü seslere neden olması yüzünden yaşadığı korkuyu anlatmıştır. Gece bu durumdan haberdar olmadığı için bir erkeğin (ya da erkeklerin) kötülük yapmak amacıyla kapısına geldiklerini sanarak büyük korku yaşamış, gerçeği sabah kapıyı açınca öğrenmiştir. “Siz ne düşünmüştünüz peki? Biri mi geldi sandınız?” sorusuna şöyle cevap vermiştir: “E yani şimdi orman köyü. Orda şimdi yani beni biri alsaydı götürse, kimse duymaz. Beş yüz metre en yakın ev. Yani kim duyacak? Bir de toplantıya falan gittikçe böyle, çevre

köyde bekâr öğretmenler var, talip oluyorlar. Muhtara söylüyorlar, babama söylüyorlar. Hani ben istemiyorum falan. Yani aklıma öyle şeyler de geliyor. Acaba öyle bir şey mi? Yani bunlar geliyor aklınıza. Ormanın içi. Onun dışında yani korkmadım diğer köylerde. İsfendiyar Dağları, ormanın içi tam böyle. Mesela dedim ya, kışın üç buçuk saat yürüyorduk ilçeye inmek için. Bir de ormanın içinden yürüyorsunuz, ayı mı gelir, kurt mu gelir, çok korkuyorsunuz yani”. Bir kadın öğretmen olarak köyde karşılaştığı güçlüklerin sorulması üzerine verdiği cevap, kadınların birbirleriyle olan ilişkilerinin yanında, Sevim Hanım’ın, babasının manevi koruyuculuğunda olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır: “Benden önceki öğretmenle de dövüş kavgayla ayrılmışlar. Öğretmeni dövmüşler falan. E şimdi bunlar da bana etken oluyordu ama babamı iyi tanıdıkları için benim babam tahıl alım satımı yapıyordu. Babamın müşterisiydi o köy. Hani bana öyle bir şey yapar mı? Pek aklıma gelmiyordu o zaman yaşam da küçük ya. Erkek öğretmenle muhtar dövülmüş. Çocuk yüzünden dövülmüşler. Bende öyle bir sorun olmadı. Ama tabi irtibatımız olmuyordu çok, köylüyle. Sadece bayanlarla oluyordu. Bayanlar diyorum ya hani beni alıyorlardı, götürüyorlardı; geri de getirirlerdi ama akşam. Babaannem derdi ki ‘olmaz, bu öğretmen; ama bekâr. Laf söz olur öyle her yere gidemez’. Bizim aile biraz da muhafazakâr. Ya sadece biz değil de köyler genelde öyleydi o zamanlar. Şimdi ben bakıyorum çok iyi köyler. O zaman çamaşır makinamız yok, ışığımız yok, gaz lambasıyla her şeyi yapıyoruz”. Sevim Hanım köylüler ve köylü kadınlar kadar, kadın meslektaşlarıyla da iyi ilişkiler kurmuştur. Göreve başladıktan üç yıl sonra, kendi köyüne bir saat mesafede bir başka köyde çalışmaya başlar: “Orda zaten yanımda bir bayan arkadaş daha vardı. Ben müdürdüm o öğretmendi. Onunla da güzel anlaşıyorduk, birlikte kalıyorduk. Orda pek bir sıkıntımız olmadı yani. Köylülerle de diyalogumuz güzeldi”.

Kırsalda Toplumsal Cinsiyet Örüntüleri ve Evli Kadın Öğretmen Olmak

Bu köyde görev yaptığı dönemde, eşiyle tanışır ve evlenir. Bu süreç Sevim Hanım’ın meslek sahibi bir kadın olmanın baba otoritesine dayalı bir yaklaşımda gedikler açabildiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir: “Orda işte iki, üçüncü yılmda eşimle tanış... tanışmadık. Tanıştık demeyim. Ablaların bir akrabası oluyor eşim. Tabii ki taliplerim oluyordu da ben pek istemiyordum o zamanlar. Köyü hele hiç istemiyordum. Dediler iyidir falan. E şimdi nasıl görücez? Babam görmeye çok karşı. Çünkü beş tane ablam evlendi, enişterimi hiç görmeden evlendiler. İşte ‘olur mu, ayıptır’ babam. Bir gün okula geldiler eniştemlerle. Bir kez gördüm ben eşimi. Ondan sonra söz oldu. Üçüncü yılmda o köyde eşimle evlendik Ankara’ya tayin olduk”. Bu anlatıda ablaları, babalarının engellemesi nedeniyle, eşlerini görmeden evlenirken; Sevim Hanımın azından bir kere görebilmişti. Görüşükleri ortamın kamusal bir mekân, okul, olması ayrıca dikkate değerdir. Sevim Hanım’ın eşi resim öğretmenidir ve babasının bilgisi ve onayı doğrultusunda evlendiği açıktır. Sevim Hanım kayınvalidesi ve kayınpederiyle oturur. Bunun nedenini şöyle açıklar: “Hani evlenirken dedim ki aileme ayrı bir ev olsun. Hani ben okudum emek verdim birlikte istemiyorum dedim. İlk karşı çıkan babam oldu: “Hayır olmaz öyle şey” Neden? Nedeni, adamcağızın bir tanecik oğlu var; ayrı ev olamaz. O nedenle biz hep birlikte

oturduk onlar vefat edene kadar.” Sevim Hanım’ın, bu isteğini dile getirirken, pek çok bağlamda avantaja dönüşen “eğitilmiş ve meslek sahibi kadın” kimliğinden yararlanmaya çalıştığı görülmektedir. Ancak, bu kimliğin bazı küçük açılımlar sağlamla birlikte baba otoritesi karşısında yine de cılız kaldığı anlaşılmaktadır. Kayınvalidesi-kayınpederi ile birlikte yaşaması, onların ev işlerinde yardımcı bir tutum sergilemeleri sayesinde çalışan bir kadın olan Sevim Hanım için avantaja dönüşmüştür. Bununla birlikte eşinden yardım isteyen Sevim Hanım, kayınvalidesinin engeli ile karşılaşır. Kayınvalidesinin oğluna ev işi yaptırmak istemediğini şöyle anlatır: “Mesela eşime ben bir şey yapalım, yap dediğimde, ev işi, düşünün ki ev işi, ‘ben yaparım’ diyordu kayınvalidem hemen kalkıyordu. Ben de istiyordum ki, hani siz diyordum, yaşınız ilerlemiş, o yapsın! [Kayınvalidem] ‘a! olsun ben yaparım’. [...] ‘ben yapıyorum ne yapacaksın onun yardımını?’ diyordu.” Köy yaşamında cinsiyete dayalı işbölümünün ve cinsiyete dayalı mekânsal ayrımın belirginleştiği bir başka örneği Sevim Hanım’ın şu anlatısında bulmak mümkündür: “Eve geldiğim zaman, önce evlerde su yoktu. Suya gitmek zorundayım. Şimdi kayınpederim, o çok inşaatçı bir insandı. Derdi ki, ‘kızım sen çalışıyorsun ben suyu taşıyorum’. Kovalarla su taşırdık. Ama onu da köylüler ayıplıyorlar”. Yaşlı olduğu için mi ayıplandığı sorusuna şöyle cevap vermiştir: ‘Erkek su taşıyor mu?’ Yaşlı diye değil! Erkek su taşıyor mu diye. Bir gün öğrencilere resim yaptırıyordum resim dersinde. Dedim ki böyle aklınıza gelen, hayal ettiğiniz bir şeyi, serbest bir çalışma yapın dedim. Baktım bir tanesi su taşıyan erkek yapmış. Şimdi dedim ki kızım ne bu? Kimi yaptın? dedim. Kaynatamın ismini söyledi. Onu yaptım dedi. Niye? dedim. ‘Ama köyde bir tek su taşıyan [erkek] o var’ dedi. E şimdi napıcaz? [gülüyor]. Artık, baba dedim sen su taşıma. ‘Niye?’ [dedi], çocuklar bile senin resmini yapıyor dedim. Ben taşıyorum gelince dedim. ‘Olsun kızım ya’ dedi, ‘yapsınlar, o hiç sorun değil’ dedi ‘boşver sen çok yoruluyorsun’ dedi ‘ben yine de taşıyorum’ dedi. Bu anlatı, özellikle köylerde kamusal alandaki çeşmelerin dişil bir alan (kadın mekânı) olarak kodlanmasının bir örneğini teşkil eder. Nitekim kadınlara ait bu alana bir erkeğin girmesinin yadırgandığı düşünülebilir. Kadınlara ilişkiler bir taraftan dayanışma ve işbirliği içinde yürürken; öte yandan ataerkilliğin kadınlar tarafından yeniden üretilmesi; eşdeyle eril perspektiften kurgulanan toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar tarafından içselleştirilmesi nedeniyle bir denetim mekanizması olarak yine kadınlara yönelmektedir. Sevim Hanım’ın şu ifadeleri bu duruma bir örnek teşkil eder: “köyde zaten gençler, genç bayanlar alışverişe gitmez. Eğer, günlük hiç gitmezler, Pazar günleri gidilir, oranın pazarıdır. Pazar günleri de, evde en yaşlı kim, kayınvalideye kayınvalide; kayınvalidenin de kayınvalidesi varsa o gider. Yani ürününü o satar. Düşünün ki bir tavuk satacak, yağ satacak, çökelek satacak değil mi? O gider satar; genç bir gelin gitmezdi yani. Şimdi gidiyorlar. E şimdi ben de gitsem, ben kendim rahatsız oluyordum. İki hafta peş peşe gittim, dış yaptırıyordum gittim. Üçüncü hafta köyde genç gelinler: ‘hocanım, artık alışverişini sen mi yapıyorsun? Niye her hafta sen gidiyorsun kayınvaliden gitmiyor?’ Onlar beni sorguya çekiyorlar önce. Yani çevreden gelen bir gelenek-görenek o zamanlar gençlerin gitmeyişi. Ha öyle olmasa giderdim herhalde yani. Ben kendim rahatsız oluyordum sorulduğu için”. Bu örnekte, erkek-

lerle de alışveriş yapılacağı için cinsiyet kimliği erkekler ve toplumsal düzen bakımından bir tehdit oluşturmayacak “cinsiyetsiz” (cinsiyet kimliğinden arınmış) yaşlı kadının tercih edildiği düşünülebilir. Sevim Hanım’ın pazara gitmekten rahatsızlık duyduğu yönündeki ifadesi, toplumu dönüştürme misyonu yüklenmiş öğretmenlerin, görev yaptıkları çevrenin kemikleşmiş toplumsal cinsiyet yapılarını kırma söz konusu olduğunda yaşadıkları çaresizliği ve tam da bu nedenle, mevcut yapılara uyma davranışı gösterme eğilimi taşıdıklarını göstermesi bakımından anlamlıdır.

Sevim Hanım’ın tüm anlatısına idealist ve işini çok seven bir öğretmen imgesi hâkimdir. Okula gönderilmeyen kız çocuklarının eğitim almasını sağlamış, sınavla öğrenci alan okullara girebilmelerini sağlamak amacıyla, gerektiği zaman ödemeyi kendi bütçesinden yaparak öğrencilerine kitap almış, eşinin eleştirilerine rağmen çalışma saatlerini aşarak şekilde derslerine devam etmiştir. Bu son durumu şöyle anlatır: “E şimdi burada eğitim öğretim genelde öğretmene kalıyor. Yani öğretmen bir şeyler yapmak zorunda. Ben dört buçuka kadar bunları çalıştırıyordum. Eşim ilçeden geliyor eve bakıyor, ben yokum, okula geliyor. Diyor ki “nerdesin?” E buradayız. “E bu vakit oldu!” E ne yapalım yani? Bunların elinden tutan yok! Biz tutacağız mecbur”.

Sevim Hanım ile ilgili üzerinde durulacak son veri, oğlunu, sonrasında kızını okutmak durumunda kalması nedeniyle bir anne-öğretmen olarak çocukları hakkında sağlıklı kararlar verememe ve adil olamama endişesidir: “Benim en büyük endişem ya ben bir anne olarak acaba hani oğluma iltimas geçiyor muyum? Gerçekten böyle başarılı mı? Hani ben mi öyle görüyorum? Hep onun endişesi içinde oldum”. Bu kaygılar nedeniyle İstanbul’a tayinlerini isterler ancak bu defa da kızının öğretmeni olmak zorunda kalır: “Dedim ki ben çocuğumu almak istemiyorum. Çünkü ben oğlum için tayin istedim; annelik duygularım öne mi geçiyor diye istedim, dedim. Aynı sınıfta olmak istemiyordum. Dedim ki ben oğlum sınıfımda olduğu için, kızım, İstanbul’da kızımı almak istemiyorum dedim. Müdür bey de dedi ki, ‘yok hoca hanım alacaksınız’ dedi, aldık. [...] Pek de yani, kızımın o sınıfta olması beni etkilemedi. Adaletli davrandım”. Bu konuşma sırasında kızı annesinin adaletli olmak adına kendisine oldukça katı davrandığını öne sürmüştür: “Ama kızı olduğum için birçok haktan beni mahrum etti. Mesela başarılıydım ben ama okulu temsil eden bilgi yarışmalarına beni göndermezdi ayrımcılık olmasın diye. Beni mahrum etti.” Sevim Hanım yaşadığı durumun zorluğunu ileri sürerek, adil olmak için çeşitli yöntemler geliştirdiğini söylemiş ve bu bağlamda kızına adaletsiz davranmış olabileceğini kabul etmek istememiştir. Bu durum idealist bir kadın öğretmen rolünün annelik rolüyle çatıştığı bir noktada, Sevim Hanım’ın dengeye ulaşmak adına yaşadığı karmaşayı göstermesi bakımından değer taşır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde buraya kadar yer verilen bulgulardan yola çıkılarak iki kadının yaşam öyküsü karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

Eğitilmiş bir ailenin (ya da babanın) kızı olarak Nalân Hanım'ın yalnız erkek kardeşinin değil; kız kardeşlerinin de eğitim olanaklarına kavuştuğu ve meslek sahibi oldukları görülmektedir. Buna göre, daha erken bir tarih olmakla birlikte Nalân Hanım ve kız kardeşlerinin, Sevim Hanım ve beş kız kardeşinin kadın kimlikleri nedeniyle karşılaştıkları eğitim hakkından mahrum edilme sorunuyla karşı karşıya gelmedikleri açıktır. Ailenin eğitim alma fırsatı yakalayabilen tek çocuğu olan Sevim Hanım öğretmen olabilmek için babasını ikna etmek ve bu doğrultuda direnişe geçmek zorunda kalırken; Nalân Hanım kendisi istemediği halde babasının isteklerine karşı çıkamamış ve öğretmenlik mesleğini seçmek için babası tarafından ikna edilmesi gerekmiştir.³ Bu noktada Sevim Hanım'ın yaşam öyküsünde, onu öğretmen olması için destekleyen ve bunun için Sevim Hanım ile birlikte direnen aktörün yine bir kadın öğretmen olması, kadınlar arası dayanışmaya işaret etmenin yanında bu öğretmenin Sevim Hanım tarafından bir rol model olarak alınması da dikkate değerdir. Bu veri, Sevim Hanım'ın anlatılarından hareketle çalışma kapsamında ileri sürülen kırsal alanda kadınlar arası dayanışmanın daha yoğun olarak deneyimlendiği yönündeki savı destekler niteliktedir. Dahası, Sevim Hanım da meslek yaşamında görev yaptığı köylerde -tıpkı kendisine destek veren kadın öğretmen gibi- kız çocuklarının okula gönderilmesi için çaba sarf etmiştir. Nalân Hanımın, babasının kendisi için seçtiği mesleği kabullenmesi ve buna gerekçe olarak babasını hiç üzmemeyi ve söz dinleyen bir evlat olduğunu ileri sürmesi, onu bu bağlamda görece edilgen bir çizgiye taşıırken; Sevim Hanım'ın öğretmen olmasına karşı çıkan babasını ikna etmek üzere mücadele vermesi, kendi kararını veren ve buna sahip çıkan bir duruş sergilemesi bakımından ona daha aktif bir kimlik kazandırmaktadır. Nalân Hanım geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kadına yüklediği "itaatkârlık, uyumluluk" kriterlerine koşut olarak kendisini bu -eril-perspektiften "ideal -kız- evlat" olarak kurgulamış görünmektedir. Bir başka ifadeyle kendi kimliğini, evlilik konusunda babasını karşısına almış olmasına dayanarak kendi kararlarını uygulayan, özgüvenli, bağımsız bir birey olarak değil; meslek seçimindeki uyumlu tutumuna dayanarak baba sözü dinleyen, itaatkâr bir evlat olarak kurgulamaktadır. Kentli bir aileden gelen Nalân Hanım'ın babasının, kızını öğretmen olması konusunda ikna ederken; öğretmen bir damat istememesi ve kendi oğullarının doktorluk ve mühendislik mesleklerini seçmeleri, kısmen, geç Osmanlı döneminden itibaren süregelen, öğretmenliğin daha ziyade bir kadın mesleği olarak kabul edilme eğiliminin (Oktar, 1998) sürmesi ile ilintilendirilebilir. Dahası, bu mesleğin Cumhuriyetin görece erken yıllarında bile kentli bir perspektiften erkekler için yeterince cazip bir meslek olarak görülmediği düşünülebilir. Nitekim Akyüz (2001) erken Cumhuriyet yıllarında, hatta 1970'lere kadar öğretmenlik mesleğinin çok sorunlu bir alan olduğunu belirtir. Sözgelimi "1948'e kadar ilkököl öğretmenleri maaşlarını il özel idare-

3. *Yeşim Arat'a (1991) göre, "[k]adınlarla ilgili yasaların işlevsel önemlerinden öte, Batı toplumu olma yolunda gerçekleştirilen yapısal değişiklikler, kadınlara Kemalist seçkinler önderliğinde, Cumhuriyet Türkiye'si kişileri kendilerini eğitip sosyo-ekonomik statülerini yükseltebilecekleri bir 'fırsat alanı' oluşturmuştur. Kadınlar da sınıf, bölge, gelenek bağları el verdiğince, bu fırsat alanlarından yararlanabileceklerdi. Nitekim özellikle kentsel kesimde, boşanma, okuma, çalışma haklarından yararlanan, eğiten, öğreten, çalışma hayatına atılan bir kadın kesimi oluştu. Kemalist gelenek kadın haklarına, kendi Batılılaşma amaçları doğrultusunda sahip çıkarak, kadınlara olanaklar yarattı."*

lerinin cılız bütçelerinden almışlardır. Bu durum, öğretmenliği, ekonomik bakımdan güven vermeyen bir meslek haline sokmuş, öğretmenlerin ülkedeki dağılımını ve ülke eğitimini çok olumsuz biçimde etkilemiştir” (Akyüz, 2001, s.346). Nalân Hanım’ın eşinin de öğretmenlik ile yetinmeyerek müfettiş ve daha sonra Milli Eğitimin üst düzey kademelerinden birinde yönetici olması, benzer bir bağlamda değerlendirilebilir. Öte yandan Suat Bey müfettiş ve sonrasında üst düzey yönetici olarak eşinden hiyerarşik olarak daha üst bir konumda yer almıştır. Bununla birlikte Nalân Hanım’ın öğretmenliğe gönülsüz yaklaşımı, fen alanlarına yönelik mesleklere eğilimi ve babasının isteğiyle öğretmen olduğunda ise bu meslekte daha üst bir kariyer basamağı olan müfettişliğe duyduğu arzu dikkate alındığında kentli bir kadın için de öğretmenliğin yeterince cazip bir meslek olarak görülmediği düşünülebilir. Ancak Nalân Hanım’ın bu kanısı, onun kendisini eril perspektiften biçimlenmiş bir toplumsal cinsiyet anlayışı bağlamında algılama eğilimi hatırlandığında, babasının öğretmenlik mesleğini küçümseyen yaklaşımından etkilenmiş olma ihtimalini de akla getirmektedir. Eş deyişle Nalân Hanım’ın kendisini babasının bakış açısından değerlendirdiği ileri sürülebilir. Zira Nalân Hanım’ın görüşmenin sonunda mesleğini çok sevdiğini ve dünyaya yeniden gelse yine öğretmenlik mesleğini tercih edeceğini belirtmesi, onun kendi perspektifinden aslında bu mesleğe karşı olumlu bir tutum sergilediğini ortaya koymaktadır. Nalân Hanım’ın babasının oğullarını tıp ve mühendislik fakültelerine göndermek için, kızını, bir erkek için yeterince saygın bulmadığı, ancak hızlı ve ekonomik bir şekilde hayata atılmanın bir yolu olarak gördüğü öğretmenlik mesleğine yönlendirmesi, erkek evlatların toplumsal statüsünün kız evlatlara göre daha üst bir mertebede konumlandırıldığı bir toplumsal cinsiyet algısının varlığına işaret eder. Bu algının şekillenmesinde erkeklere evlerini geçindirme yükümlülüğü veren geleneksel toplumsal cinsiyet rolünün de bir payı olmalıdır. Buna göre erkekler, geliri ve toplumsal statüsü yüksek mesleklere yönlendirilmiş olmalıdırlar. Oysa Nalân Hanım’ın babasıyla görüşen okul müdürünün “Mezun olduktan sonra kısmeti varsa zengin bir kocayla evlenir ya da bir öğretmenle evlenip iki maaşla geçinip gider” ifadeleri, kadının mesleği ve gelirinin daha ikincil bir statüde konumlandırılmış olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte Nalân Hanım’ın avukat bir kız kardeşi olduğunu da bu noktada hatırlamak gerekir. Ancak Nalân Hanım ailenin diğer kız evladı olarak onun öğrenim süresi öğretmenlikten daha uzun olan hukuk eğitimi alma olanağını nasıl elde ettiğine yönelik herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Bu görüşmede elde edilen bir başka dikkate değer veri, diğer mesleklerin yanında öğretmen olmaları desteklenen kadınlara müfettişlik konusunda bazı engeller konulmuş olmasıdır (Türkmen, 1990). Bu veri, kadınların kamusal alana dâhil olmaları yönünde devlet eliyle desteklendikleri ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikaların uygulandığı bir bağlamda, diğer alanlar gibi eğitimde de erkekler lehine bir toplumsal cinsiyet asimetrisinin sürmekte olduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır⁴. Öte yandan bu veri erken Cumhuriyet yıllarında kurgulanan ve 1980’lerde ikin-

4. Eğitim sektöründe hizmet veren kadınların ilerleyen yıllarda da yönetim ve denetim kademelerinde yeterince yer alamadıkları ileri sürülebilir. Sözgelimi Arabacı (1999), 1998 yılı bakanlık müfettişlerinin

ci dalga feminizm akımının eleştirel ve sorgulayıcı yaklaşımına kadar yaygın kabul gören, kadınların Cumhuriyet reformları ile tüm haklarına kavuştuğu yolundaki geleksel söylemin sorunlu yapısını da ortaya koymaktadır. “Kadın” kimliği nedeniyle kariyer yaşantısında öğretmenliğin ötesine geçemeyen Nalân Hanım’ın yaşadığı engellenmişlik duygusu ve hayal kırıklığı da bu görüşmede ulaşılan anlamlı bulgulardan biridir. Nalân Hanım eşine ve onun erkek kardeşine verdiği desteği öne çıkararak bu engellenmişliğin bir getirisi olan başarısızlık duygusunu telafi etme eğilimi göstermektedir. Nitekim yasal engeller nedeniyle hedeflerine ulaşamamanın yarattığı psikolojik baskının yükünü, kendi iç dünyasında, eşini ve onun erkek kardeşini “okutarak” memlekete dolaylı yoldan hizmet ettiği düşüncesi ile aşmış görünmektedir.

Nalân Hanım, meslek seçimi konusunda babasına karşı çıkmaz, ancak evlilik konusunda babasını karşısına alırken; Sevim Hanım meslek sahibi olmak için babasına direnmiş; ancak evlilik konusunda ailesinin istekleri doğrultusunda hareket etmiştir. Öğretmenlik mesleğini Nalân Hanım’a babasının önerdiği düşünülerek iki kadın arasındaki yaş farkı (34 yıl) da dikkate alındığında, kentsel alanda -en azından orta/üst-orta sınıfta- daha erken tarihlerde kadınların eğitim fırsatlarından yararlanmalarının bir sorun olmaktan çıktığı; öte yandan daha geç tarihlerde kırsal alanda kadın eğitiminin hâlâ sorunlu bir alan teşkil ettiği öne sürülebilir. Bununla birlikte bu iki kadının yaşamında benzer bir bulgu, eğitimli bir babanın kızı olan Nalân Hanım’ın da eğitimsiz bir ailenin kızı olan Sevim Hanım’ın (ve ablalarının) da evliliklerinde babanın otorite oluşudur. Hatta Nalân Hanım’ın babasının bu meseleyi, otoritesine karşı çıkan kızına küsecek kadar ileri götürmesi de, farklı toplumsal katmanlardan gelen iki kadının yaşamlarının patriyarka ortak paydasında birleştiğini göstermesi bakımından oldukça anlamlıdır. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta; Nalân Hanım’ın babasının aksine, Sevim Hanım’ın babasının öğretmen bir damada karşı tutumu olumludur. Buna göre öğretmenlik geçmişte erkekler için kentsel alanda görece düşük bir statüyle özdeşleştirilirken; kırsal alanda daha kabul gören bir meslek şeklinde algılanmış olabilir.

Her iki kadın da farklı nedenlerle çevreleri tarafından adaletsiz olmakla veya iltimas ile suçlanma kaygısı yaşamışlardır. Zira Nalân Hanım eşinin yönetici pozisyonu dolayısıyla, Sevim Hanım da çocuklarının öğretmeni olması nedeniyle daha dikkatli olmaları gerektiğini düşünmüşler; bu konuda gösterdikleri titizlik zaman zaman (Nalân Hanım örneğinde) iş arkadaşlarıyla çatışma ya da (Sevim Hanım örneğinde) çocukların annelerinin kendilerine haksızlık yaptığını düşünmesi boyutlarına ulaşmıştır.

%5’inin kadın, %95’inin erkek olduğunu ortaya koyarak “[s]ayısal anlamda öğretmenlik, kadın mesleği olarak algılanmasına rağmen, müfettişliğin erkek mesleği olduğu anlaşılmaktadır” çıkarımını yapar. Tan (2002) ise Osmanlı döneminden itibaren eğitim yönetim -ve denetiminin- eril bir alan olarak süregeldiğini ve bu anlayışın 2000’lerde de devam ettiğini ileri sürer. Buna göre MEB 2002 yılı Nisan ayı verileri bakanlık başmüfettişi olarak 196 erkeğe karşılık 10 kadın; bakanlık müfettişi olarak 49 erkeğe karşılık 3 kadın; bakanlık müfettiş yardımcılığı olarak 25 erkeğe karşılık 1 kadın; milli eğitim müdürü olarak 81 erkeğe karşılık 2 kadın; milli eğitim müdür yardımcısı olarak da 249 erkeğe karşılık 3 kadının görev yaptığını göstermektedir (Tan, 2002, s. 38).

Sevim Hanım'ın anlatısı, onun köylü kadınlarla ve kadın meslektaşlarıyla samimi, yakın bir iletişim ve daha yatay bir ilişki içinde olduğunu ortaya koyan detayların yanında yaşadığı çevredeki toplumsal cinsiyet yapısı hakkında da veriler içermektedir. Öte yandan Nalân Hanım'ın anlatısı, -eşinin yöneticilik pozisyonu ile bağlantılı olarak kadın meslektaşıyla yaşadığı gerilim dışında- çevresindeki kadınlar ve kadın meslektaşlarıyla kurduğu iletişime yönelik verilerden ziyade öznel duygu, düşünce, yaşantı ve ailesi hakkında detaylar içermektedir. Nalan Hanım'ın kadın meslektaşıyla yaşadığı gerilim, iki kadın arasında eşlerinin statüsü ile derinleşen spesifik bir çatışma olarak yorumlanabileceği gibi kentsel yaşamın ve kentteki okulların öğretmenleri dayanışmadan ziyade rekabete iten bir atmosfer sunmuş olması ile de ilişkilendirilebilir. Nalân Hanım'ın, eşinin ihanetine uğraması nedeniyle erkekler kadar kadınlara da güvensizliğini ortaya koyan ifadeler kullanmış olması, onun kadınlara karşı görece mesafeli bir duruş sergilediği izlenimi uyandırmaktadır. Öte yandan, Sevim Hanım'ın kadınlarla yakın bir diyalog içinde oluşu, bu bağlamda hiçbir kötü anı aktarmamış olması, onun yaşamının uzun yıllarını geçirdiği kırsal kültürün, kadınları bir arada olmaya iten toplumsal cinsiyet yaklaşımı ile açıklanabilir. Nitekim burada kadınlara ve erkeklere yüklenen belirgin roller, ayrışan mekânlar ve kadın ile erkeğin bir arada oluşunun dedikoduya yol açma olasılığının bulunduğu bir toplumsal cinsiyet anlayışı söz konusudur. Köy yaşamının zorlu koşulları da, yine erkeklerden yardım almanın dedikoduya yol açma olasılığı ile bir kadın olarak cinsel saldırıya uğrama endişesi de hatırlandığında, Sevim Hanım'ın, köylü kadınlarla ve kadın meslektaşlarıyla dayanışma içinde olmasının öne çıkan nedenleri arasında belirir. Buna ilaveten Sevim Hanım kırsal kökenli olması dolayısıyla bu kültüre yabancı da değildir. Ancak onun kadınlarla yaşadığı sorun, diğer taraftan kadınların kültürün ve geleneklerin taşıyıcısı olmaları (Davis, 2003) noktasında ortaya çıkmaktadır. Kadınlar eril bir perspektiften kurgulanan toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda kodlanan uygun davranış biçimlerini denetlemektedirler. Sözelimi, sokak çeşmesinin kadın mekânı⁵ olarak kodlanması dolayısıyla "erkekler su taşımaz" (kayınpederini su taşıran çizen bir kız öğrencidir) ve "kayınvalide varken gelin pazara gitmez" (kadınlar Sevim Hanım'ın pazara gitmesini eleştirmişlerdir) gibi ön kabullerin içselleştirildiği bir bağlamda kadınlar hemcinslerini denetleyici aktörler olma rolünü üstlenmişlerdir.

Daha çok özel yaşamını anlatmayı tercih eden Nalân Hanım, eşi ve ailesi için yaptığı fedakârlıklardan, bu bağlamda yaşadığı güçlüklerden söz etmiştir. Sevim Hanım ise aile fertleriyle daha sorunsuz bir yaşam sürmüş görünmektedir. Kayın validesi

5. Zamanında Kuzey Afrika'da bir Fransız şirketinin köylere su tesisatı kurmasının, köydeki kuyuları dışarıya çıkma ve sosyalleşme fırsatı olarak değerlendiren Müslüman kadınları memnun etmemiş olması (Aktaran: Edgü 2010, s. 79), köylerdeki su kaynaklarının (kuyular/çeşmeler) kadınlar için bir kamusal alan oluşturmasına kanıt olarak gösterilebilir. Öte yandan kırsalda, çeşme başı, kadın ve erkeklerin birbirini görebildikleri, sosyalleşebildikleri ve hatta flört edebildikleri bir kamusal alan da oluşturabilmektedir. Kadınlarla erkeklerin çeşme başında birbirini görebilme, konuşabilme, beğenebilme fırsatı bulmaları söz konusuyken; su taşıma gibi zahmetli bir işin kadınlara yüklenmesi düşündürücüdür. Kadın erkek ilişkilerinin köy halkı tarafından eril kodlarla denetlendiği bir bağlamda erkeklerin kadınları çeşme başında görebilme fırsatı bulabilmeleri; ancak sutaşıma işinin kadınlara ait olmaya devam etmesi, ataerkilliğin erkekler tarafından kendi lehlerine esnetilip yeniden şekillendirilebilmesine bir örnek teşkil eder.

ve kayınpederiyle birlikte oturması ve onlarla iyi ilişkiler içinde olması, bu örnekte Sevim Hanım'ın yaşamını kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. Nitekim ev işlerinin aile fertlerince paylaşılması, onun çalışan bir kadın olarak yükünü hafifletmiş görünmektedir. Su taşıma, alışveriş, ev içi emek gibi işlerin kadından beklendiği, cinsiyete dayalı işbölümünün güçlü bir şekilde kadınlar aleyhine işlediği kırsal çevrede ailesinin sağladığı maddi- manevi destek Sevim Hanım'ın avantajları arasındadır. Çalışan bir kadın olması, hem kendi ailesinin hem de eşinin ailesinin, özel alana ait işlerde kendisine daha esnek ve yardımsever davranmalarını sağlamıştır. Bu anlamda, eğitim olanaklarına ulaşamayan kız kardeşlerine kıyasla ayrıcalıklı bir konum elde etmiştir. Onun, yaşamındaki mücadele ve fedakârlık alanını mesleki yaşamı ve yaşam koşulları oluşturmaktadır. Zira bir köy öğretmeni olarak hem köyün zorlu yaşam koşulları hem de köy okulunun sorunları ile mücadele etmek zorunda kalmış; ayrıca öğrencilerine iyi bir eğitim vermek için de çeşitli fedakârlıklar yapmıştır. Öte yandan kadın kimliği nedeniyle köy yaşamında toplumsal cinsiyet bağlamında belirli engeller ve zorluklarla da mücadele etmesi gerekmiştir. İki kadının yaşam öyküsünde farklılaşan bir başka unsur, Sevim Hanım ev işlerinde eşinden yardım talep ettiğini (her ne kadar kayınvalidesi oğlunun ev işi yapmasına fırsat vermese de!) söylerken; Nalân Hanım'ın sürekli eşine çok iyi baktığını vurgulamış olmasıdır. Hatta eşi, elli dört yıl Nalân Hanım tarafından çok iyi bakıldığını söylemiştir. Burada söz konusu bakımın, yetişkin bakımı ve ev içi emek olduğu açıktır.⁶ Çalışan bir kadın olarak Sevim Hanım ev işlerinde ailenin tüm fertlerinden destek görürken, Nalân Hanım çalışan bir kadın olmanın yanında yetişkin bakımı ve ev işlerini de tümüyle üstlenmiş görünmektedir. Ancak o, bir kadın olarak bu durumdan şikâyet etmek/bu durumu sorgulamak bir tarafa, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara yüklediği bu “kadın işleri”ni de başarıyla yapmış olmaktan bir hayli memnun olduğu -hatta gurur duyduğu- izlenimi uyandırmaktadır. Nalân Hanım'ın anlatısında “iyi öğretmen” rolüyle koştur giden ve “iyi ev kadını” olarak kodlanabilecek böylesi bir kimlik kurgusu, erken Cumhuriyet yıllarında -ve sonrasında da- eğitimi ve modern ev kadınlığı rolünü destekleyen ve hatta bu bağlamda, çalışan kadın kimliğini ikincilleştiren söylem ile örtüşmektedir. Nitekim bu yıllarda “[k]adın, bir yandan çalışma hayatının içerisine çekilmeye çalışılırken bir yandan da aile içi rolleri daha da sağlamlaştırılmaya çalışılmış [tır]” (Bakacak, 2009, s. 628); “kadın, eğitimi ve diploma sahibi olmasına rağmen bir ev kadınıdır ve öncelikli görev alanı ev düzenlemesi ve çocukların yetiştirilmesidir” (Özguven, 2010, s. 233) . Her iki kadının da babalarından daha çok söz ettikleri (Nalân Hanım, annesinden hiç söz etmemiştir) ve baba otoritesinin ve figürünün yaşamlarında önemli bir noktada durduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Nalân Hanım, kimliğini, cinsiyetçi işbölümünün içselleştirildiği geleneksel top-

6. Savran'a (2008, s.12) göre, “kadınların harcadıkları karşılıksız emek sayesinde, erkekler iş-dışı boş zamanlarını istedikleri gibi kullanma hakkına kadınlardan karşılaştırılmayacak kadar daha çok sahiptirler. Ve nihayet, bu karşılıksız emek erkekler tarafından el koyulan bir emektir. Bu emek sayesinde erkekler güç kazanır, kadınlardan daha iyi işlerde çalışır; politikaya, sendikal faaliyete katılır, sınıfa göre sermaye biriktirirler”. Nalân Hanım tarafından elli dört yıl çok iyi bakılan Suat Bey'in öğretmenlikten İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne yükselmesinde bu emeklerin de rolü olmalıdır.

lumsal cinsiyet perspektifinden “ideal eş/evlat” ve “ideal öğretmen” olarak kurgularken; Sevim Hanım “eğitilmiş/çalışan kadın”, “idealist öğretmen” ve “adil öğretmen anne” olarak kurgulamış görünmektedir. Bu iki görüşme, farklı toplumsal katmanları temsil eden ve farklı toplumsal çevrelerde çalışan ve farklı kuşakları temsil eden iki öğretmen kadının yaşam öyküleri ve deneyimlerinin benzeşen ve farklılaşan yönlerini ortaya koyma anlamında atılmış bir adımdır. Bu verilerin çoğalması, kadın tarihi alanında bilgi birikiminin oluşmasına ve bu bilginin daha akademik bir zemine oturmasına olanak tanıyacaktır.

5. KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2001). *Türk Eğitim Tarihi* (8. baskı) İstanbul: Alfa.
- Arabacı, İ.B. (1999). MEB Teftiş Politikaları (1). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 20, 545-575. Erişim: 09 Eylül 2013 <http://www.pegem.net/dosyalar/dokuman/924-20120221154628-arabaci.pdf>
- Arat, Y. (1991, Bahar). 1980'ler Türkiye'si'nde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizm'in Radikal Uzantısı. *Toplum ve Bilim*, 53.
- Bakacak, A. G. (2009, Güz). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 44, 627-638.
- Çakır, S. (2011). Feminist Tarih Yazımı: Tarihin Kadınlar İçin, Kadınlar Tarafından Yeniden İnşası. Serpil Sancar (der.), *Birkaç Arpa Boyu...21. Yüzyıla Girenken Türkiye'de Feminist Çalışmalar* (cilt 1) içinde (s. 505-533). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Davis, N. Y. (2003). *Cinsiyet ve Millet* (çev. A. Bektaş). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Diñç, S. (t.y.a) Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II. Milli Eğitim Şûrası (15 – 21 Şubat 1943) Ve Uygulamaları. Erişim: 25 Ocak 2014 http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_II_milliegitim_surasi.pdf
- Diñç, S. (t.y.b) Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde III. Milli Eğitim Şûrası Ve Uygulamaları (2 – 10 ARALIK 1946). Erişim: 25 Ocak 2014 http://turkoloji.cu.edu.tr/ATA-TURK/arastirmalar/sait_dinc_III_milliegitim_surasi_ve_uygulamaları.pdf
- Durakbaşı, A. (1998). Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın Ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği Ve “Münevver Erkekler”. A. Berktaş Hacımırzaoğlu (Ed.), *75 Yılda Kadınlar Ve Erkekler* içinde (s. 29-50). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Edgü, E. (2010). Evin Direği, Sokağın Bekçisi. A. Akpınar, G. Bakay, H. Dedehayır (drl.), *Kadın ve Mekân* içinde (s. 72-79). İstanbul: Turkuvaz.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde Araştırma Yöntem Ve Metodlarına Giriş*. Ankara: Anı.
- İlyasoğlu, A. (2006). Türkiye Kadın Tarihinin Araştırılmasında Yöntem Sorunları ve Sözlü Tarih Yöntemi. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(3), s. 94-101.
- Mies, M. (t.y.). Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru. Serpil Çakır, Necla Akgökçe (yay. haz.), *Kadın Araştırmalarında Yöntem* içinde (s.48-64). İstanbul: Sel.
- Neuman, W. L. (2007). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (cilt 2, çev. S. Özge). İstanbul: Yayın Odası.
- Oktar T. (1998). *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı*. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

- Özgülven, Y. (2010). Yeni Kadın Kimliği: Evin Öznesi/Evin Nesnesi Kadın. A. Akpınar, G. Bakay, H. Dedehayır (drl.), *Kadın ve Mekân* içinde (s. 220-234). İstanbul: Turkuvaz.
- Savran, G. A. (2008). İkinci Basıma Önsöz. G.A. Savran, N. T. Demiryontan (haz.), *Kadının Görünmeyen Emeği* içinde (s. 9-16). İstanbul: Yordam.
- Tan, M. (2003). Eğitim Yönetiminde Kadınlara Yer/Gerek Var Mı?. C. Elma, Ş. Çınkır (yay. haz.), *21. Yüzyıl Eğitim Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sempozyumu* içinde:16-17 Mayıs 2002- Ankara: Bildiriler (s. 37-46). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 191. Erişim: 7 Eylül 2013 <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/100.pdf>
- Türkmen, M. (1990). İlköğretim Müfettişi İstihdamında Kadın Ve İlgili Tutumlar. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, A. ve H. Şimşek (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5. Baskı) Ankara: Seçkin Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: *Today, women's studies have incorporated the richness brought by the gender perspective, reproducing women's experiences, dating from past to present, from their perspectives. A precious source referred to in this reproduction of women's history is their own life story while in this context, oral history studies come to the forefront as a method in reaching directly women's history. According to Çakır (2011, p.522), oral history studies offer the opportunity to "[be able to] see how women in Turkey build their female identities, the conflicts experienced by them, their responses/reactions, their refreshment mechanisms, disillusionments that they experienced in the existence process, and their modes of signification and symbolization". When transferred to the education field, oral history studies can be employed as a functional method in understanding how the female teachers construct their femininity and teacher identities in the socio-historical context where they existed as well as the role of the predominant gender perspective in shaping this construction, the difficulties faced by female teachers and the dealing ways, and the characteristics of the areas of solidarity and/or conflict among women.*

Purpose of Research: *This study aims to discover how the femininity and teaching identities are construct and experienced by two women coming from two different generations and social strata. At the same time, it carries value as it includes meaningful data for the quality of the possibilities of accessing to education as a woman in the differentiating socio-historical contexts. Broadly, we hope that this study will contribute to constructing collective memory and identity by women, by the way of compiling and analyzing the historical narrations.*

Method: *This study was carried out using unstructured interview method under qualitative research approach. Accordingly, "there are no predefined questions, and naturally, no expectations regarding the responses/replies. In this case, the researcher tries to discover certain topics with the interviewed persons" (Yıldırım and Şimşek, p.120). At the same time, the study embraces the feminist perspective, and according to the properties of the feminist interview, a free environment where the participants could tell their life stories as they wish was ensured. On the other hand, some questions were asked when needed within the natural*

flow of the interview.

The participants are two retired primary school teachers coming from different generations and different socio-economical segments. Accordingly, Ms. Nalan, born in 1920, comes from an urban family while Ms. Sevim, born in 1954, comes from a family with countryside roots. The data was collected by making voice records of the face-to-face interviews with the participants, with a recorder. The interviews with Ms. Nalan were realized on March 7 and with Ms. Sevim on March 10, 2010. The data stored on the voice recorder was completely written down. The data obtained was analyzed using descriptive analysis technique and with hermeneutic approach. In accordance with the descriptive analysis approach, the quotations from the interview texts were interpreted under some certain titles based on the arguments regarding the literature on the field of women's studies and the gender perspective. The names of the participants and other names related to them were modified by the researchers according to the research ethics.

Findings and Conclusion: *The data obtained from the interviews was presented and discussed under two main titles: "Interview with Ms. Nalan: An Idealized Woman Identity" and "Interview with Ms. Sevim: An Idealist Woman Identity". In the conclusion part, the findings from both titles were evaluated comparatively.*

Not only the brother of Ms. Nalan as a daughter of an educated family (or a father), but also her sisters were given the opportunity to have an education and profession. Accordingly, although they were born in an earlier date Ms. Nalan and her sisters did not have the problem of being deprived of the right of education due to their female identities, which was confronted by Ms. Sevim and her five sisters. The only person is Ms. Sevim to take the opportunity to have an education among six sisters in the family. She tried to persuade her father to have an education and therefore to resist for her wish. On the other hand, Ms. Nalan could not object to her father's wish to see her having an education and her father tried to persuade her to choose teaching profession. In Ms. Sevim's life story, the actor supporting her to become a teacher and resist with her to the father is again a female teacher, which points to the solidarity among women. The narrations by Ms. Sevim suggest that the solidarity among women is more profound and strong. It seems that Ms. Nalan constructs her identity as "ideal daughter" according to the "obedience, servility, and compatibility" criteria imposed on the women by the traditional gender roles, from the masculine perspective. In other words, she constructs her identity as a submissive daughter obeying her father's advice based on the compliant attitude to the choice of profession by her father although she took her father on in terms of marriage. However, she cannot be regarded as a self-confident, independent individual implementing her own decisions. Another remarkable data obtained from this interview is the fact that it was impossible for the women, who were supported to become a teacher, to become an inspector in the early times of the Republic. Such data shows that the women were supported to be involved in the public sphere by the state and policies on gender equality were implemented; however, full gender equality could not be ensured in education field like other fields as well. On the other hand, it suggests the problematic structure of the traditional discourse asserting that women gained all the rights in early times of the Republic. It is found out that Ms. Nalan was left deeply disappointed not having given the chance of becoming an inspector. Based on the data obtained, there was not a problem in women having an education and profession in early times, at least in middle/upper class in the society. On the other hand, it was found out that female education was still problematic in the countryside in later times. Another finding is the fact that Ms. Sevim has a more intimate and friendly communication and more horizontal

relationship with the peasant women and female colleagues. While Ms. Sevim, as a working woman, is supported by all the family members in housework, Ms. Nalan seems to completely undertake adult care and housework despite being a working woman. However, she creates the impression that she never complains about her situation as a woman and is also content with, even proud of, successfully fulfilling these “woman works” imposed by the traditional gender roles on women. According to the narrations by Ms. Nalan, such an identity construction, which is parallel with the role of “good teacher” and can be encoded as “good housewife” tallies with the discourse supporting the role of educated and modern housewife and even in this context, pushing the working woman identity into the background in early times of the Turkish Republic – and later on (Bakacak, 2009; Özgüven, 2010). Both women mention more their fathers (even Ms. Nalan never mentions her mother); therefore, it is concluded that the father authority and figure played an important and basic role in their lives. It seems that whereas Ms. Nalan constructs her identity as the “ideal woman/ideal daughter” and “ideal teacher” from the traditional gender perspective internalized by the sexual division of labour, Ms. Sevim constructs her identity as “idealist teacher”, “educated/working woman”, and “fair teacher/mother”.

These two interviews aimed to reveal the similar and different aspects of the life stories and experiences of two women coming from different social segments, working in different social environments, and representing different generations. Increased studies would enable creation of knowledge in the field of women’s history and pave the way for such knowledge to have a more academic ground.